

У рэжыме 24/7

Што дае лічбавая трансфармацыя кніжніц?

З павелічэннем аб'ёму інфармацыі ўсё цяжэй знайсці неабходнае з-за інфармацыйнага шуму, што распаўсюджваецца вельмі імкліва. Інтэрнэт прэтэндуе стаць асноўнай крыніцай інфармацыі. Дзе тут месца бібліятэцы? Як яна мусіць трансфармавацца, каб быць неабходнай лічбавому грамадству ды яшчэ і канкуруваць з іншымі інфармацыйнымі службамі? Адказы шукалі на V Міжнародным кангрэсе ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі «Бібліятэка як феномен культуры», сфаксаваўшыся на тэме «Камфортнае асяроддзе бібліятэк: новыя тэхналагічныя і матэрыяльна-тэхнічныя рашэнні».

ДОСТУП ЗАЎСЁДЫ І ЎСЮДЫ?

У пастаяннай адаптацыі бібліятэк да зменных умоў нязменным застаюцца асноўныя перавагі кніжніцы — прадстаўленне дакладнай інфармацыі, а цяпер асабліва актуальна — прафесійны пошук неабходных звестак і дакументаў у неабсяжным акіяне інфармацыйных рэсурсаў.

Класічная мадэль бібліятэкі, якая была прапанавана ў 1970—1980 гг. Юрыем Сталаровым, мае выгляд чатырохэлементнай сістэмы. Усе элементы сістэмы — бібліятэчны фонд, карыстальнікі, персанал і матэрыяльна-тэхнічная база — раўнаважныя, функцыянуюць у непарунай узаемасувязі, а бібліятэка выконвае свае функцыі, калі ўсе яе элементы развіваюцца збалансавана.

З прыходам лічбавых тэхналогій інфармацыя ўспрымаецца абсалютна па-іншаму. Асноўны крытэрыі для карыстальніка — зручнасць атрымання сэрвісу, мінімальны час. Таму бібліятэкі ў звыклым выглядзе ўжо не адпавядаюць сучасным крытэрыям. Пётр Рыжанкоў, дырэктар па продажх групы кампаній «ТЭХНАЛОГІЯ» (Масква, Расія), сцвярджае, што выкарыстанне сучасных лічбавых тэхналогій павінна быць рухавіком для бібліятэк. Ён бачыць мэтазгодным павялічыць хуткасць абслугоўвання чытачоў, аўтаматызаваць працэсы. Пётр Рыжанкоў прапануе канцэпцыю аўтаматызацыі бібліятэкі на аснове тэхналогій *RFID* — радыёчастотных ідэнтыфікацыйных метак (аўтаномныя мабільныя бібліятэкі *SMARTLIBRARY* працуюць 24 гадзіны 7 дзён у тыдзень без удзелу чалавека і могуць быць усталяваны ў любых пунктах горада ці населенага пункта): «Бібліятэка павінна і можа быць бліжэйшай да сваіх чытачоў, можа змагацца за новых карыстальнікаў. Дзякуючы тэхналогіі аўтаномнай мабільнай бібліятэкі *SMARTLIBRARY* не чытачы ідуць у бібліятэку, а бібліятэка ідзе да чытачоў. *SMARTLIBRARY* — унікальная мадэль бібліятэкі самаабслугоўвання». Перавага такой кніжніцы — спрасціць доступ да фондаў, эканомію часу карыстальніка. *SMARTLIBRARY* дае магчымасць прадставіць кніжніцу на станцыях метро, у гарадскіх парках, гандлёвых комплексах, гатэлях.

Сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі, якія дазваляюць працаваць як у лакальных, так і ў глабальных сетках, шматфункцыянальныя сэрвісы трывала ўвайшлі ва ўжытак. Міжнародны саюз электрасувязі і ААН, праводзячы маніторынг развіцця інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій у свеце, прылічылі Рэспубліку Беларусь да краін з высокай дынамікай развіцця інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій: 64 месца са 193 краін свету ў 2010 г., 38 месца са 152 краін у 2011 г., 32 месца — у 2017-м.

Інтэрнэт прыйшоў у публічныя бібліятэкі Беларусі больш як 15 гадоў таму. Найбольш актыўна падключэнне ішло з 2006-га да 2010-ых. Да 2018 года колькасць публічных бібліятэк, што маюць доступ у інтэрнэт, павялічылася ў паўтара раза ў параўнанні з 2010-м і на 01.07.2018 складала 1927 бібліятэк. Але разам з гэтым скарачалася колькасць бібліятэк: згодна са звесткамі Інтэграванага банка даных устаноў культуры, у 2006 г. было 4145 публічных бібліятэк, а да 01.07.2018 гэта лічба паменшылася на 38 % і складала 2574. (З 2011—2015 была закрыта кожная чацвёртая бібліятэка.) Колькасць зарэгістраваных карыстальнікаў публічных бібліятэк Беларусі летась складала 3 мільяны чалавек, віртуальных сярод іх — 0,4 тысячы. На пачатак гэтага года свой сайт мелі 137 публічных бібліятэк (больш як 80 % з іх — абласныя і цэнтральныя раённыя бібліятэкі). «Кантэнт-аналіз вэб-сайтаў публічных бібліятэк краіны,

які правяла НББ, прадэманстравала, што чым больш інфарматыўны вэб-сайт кніжніцы, тым больш актыўна прадстаўлена бібліятэка ў сацыяльных медыя — блогах, сацыяльных сетках, на *YouTube*, тым больш на вэб-сайце зарэгістраваных карыстальнікаў», — адзначыла Вольга Бандарчук, загадчык сектара навукова-даследчага аддзела бібліятэказнаўства НББ. На аснове праведзеных даследаванняў Вольга Бандарчук канстатавала, што ў асноўным бібліятэкі не абмяжоўваюцца стварэннем толькі вэб-сайта, але ствараюць і старонку ў сацыяльных сетках, блог, відэахостынг. Дарэчы, для прасоўвання якой-небудзь бібліятэчнай падзеі ў сацыяльных сетках спецыялісты раіць аддаваць перавагу групе, чым старонцы. Больш за ўсіх падпісчыкаў (2481) у сетцы «УКантакце» мае Баранавіцкая цэнтральная гарадская бібліятэка імя В. П. Таўлая, у сетцы «Аднокласнікі» — Іўеўская раённая бібліятэка (1988), у *Facebook* — Мінская абласная бібліятэка імя А. С. Пушкіна (1100 падпісчыкаў). Вольга Бандарчук лічыць, што прасоўванне кніжніцы ў сетцы трэба даручаць апантаным супрацоўнікам. Прыклад — блог Алены Капыток, дырэктара Барысаўскай цэнтральнай бібліятэкі І. Х. Каладзева. Бібліятэкі павінны выкарыстоўваць інтэрнэт, каб прыцягнуць да сябе, упэўнена Вольга Бандарчук.

Фота Катэры Дробана.

Увагі заслугоўваюць распрацоўкі Аб'яднанага інстытута праблем інфарматыкі НАН Беларусі (АПП НАН Беларусі), які забяспечвае анлайн-дostęp да электронных каталогаў. Так, можна зрабіць інтэрнэт-заказ і электронную дастаўку дакументаў на базе цэнтраў інтэрнэт-доступу да замежных навуковых электронных выданняў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН Беларусі і Рэспубліканскай навукова-тэхнічнай бібліятэкі. У якасці праграмага сродку — сістэма аўтаматызацыі бібліятэк АБІС «БІТ-2000и», распрацаваная ў АПП НАН Беларусі. Сістэма эксплуатаецца ў ЦНБ НАН, РНТБ, бібліятэках Беларускай чыгункі, Акадэміі паслядыпломнай адукацыі, Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы.

Наглядзячы на тое, што Зводны электронны каталог (ЗЭК) фарміруюць чатыры найбуйнейшыя кніжніцы — НББ, ЦНБ НАН, РНТБ, Прэзідэнцкая бібліятэка, — у працэнтным выражэнні іх колькасць — вельмі малая велічыня на ўзроўні статыстычнай хібнасці. Большасць жыхароў Беларусі наведвае тысячы публічных, школьных, бібліятэк ВУНУ, якіх пакуль няма ў ЗЭК. Адсутнасць звестак пра іх фонды зніжае эфектыўнасць выкарыстання інфармацыйных рэсурсаў, прадстаўленых у іх, заклапочаны Раман Матульскі, дырэктар НББ. Але да 2020 г. плануецца завяршэнне стварэння рэгіянальнага зводнага электроннага каталога ўсіх рэгіёнаў краіны.

РАЗУМНАЕ ВІДЭА

З агромністага масіву неструктураванай інфармацыі знайсці патрэбнае часам бывае нялёгка. Тут і будзе карысна дапамога бібліятэкара, які акажа інфармацыйную падтрымку адаленаму карыстальніку праз віртуальныя даведачныя службы, сацыяльныя сеткі, чаты, электронную пошту. Сёння ў інтэрнэце найбольш запатрабаваны відэакантэнт, заўважае Алена Тулупава, загадчык аддзела даведачна-інфармацыйнага абслугоўвання НББ. Паводле даследаванняў, пры чытанні тэкстаў засвойваецца толькі 10 %, пры аўдыяўспрыманні — 12 %, а пры камбінаванні аўдыя і відэа — да 65 %. Восем чаму відэа лічыцца найбольш эфектыўнай формай электроннага навучання. У якасці прыкладу эфектыўнай тэхналогіі, у аснове якой — экраннае відэа, Алена Тулупава вылучае тэхналогію скрынкастынгу. Скрынкаст — відэаролік, запісаны з дапамогай спецыяльнай праграмы, які дэманструе дзеянні на экране камп'ютара,

што суправаджаюцца голасам, цітрамі, спецефектамі. Сфера прымянення скрынкастынгу можа быць шырокай: відэаролікі ствараюць для рэкламы бібліятэкі, анонсаў, прэзентацый, майстар-класаў, а таксама для павышэння інфармацыйнай культуры адаленых карыстальнікаў (з дапамогай стварэння навучальных відэаролікаў). У інтэрнэце ёсць шмат варыянтаў софту для скрынкастынгу. Найбольш папулярныя — *Camtasia studio*, *Movavi Screen Studio 9*. Тэкст відэароліка павінен быць кароткі, бо аптымальны час скрынкасту — каля 3 хвілін. Для найлепшага прасоўвання скрынкастаў недастаткова іх проста размясціць у інтэрнэце — варта пастаянна інфармаваць карыстальнікаў аб прадукце, лічыць Алена Тулупава: «Трэба размяшчаць анонсы і постфактум пра створаныя ролікі, абнаўляць посты пра іх у сацсетках. Размяшчаючы ў сетцы, пажадана далучаць да скрынкастаў метадавыя, якія апісваюць іх змест, у сацсетках прымацоўваць хэштэгі». Калекцыя скрынкастаў НББ сёння актыўна папаўняецца, статыстыка праглядаў і зваротная сувязь сведчае пра цікавасць да такой новай формы работы. Менш колькасць зваротаў адаленых карыстальнікаў з пытаннямі пра работу сэрвісаў, па якіх створаны відэаўрокі. Такая форма дае новыя магчымасці для абслугоўвання адаленых карыстальнікаў і павышэння іх інфармацыйнай культуры.

Зварот карыстальнікаў да электронных дакументаў у складзе ліцэнзійных электронных рэфармацыйных рэсурсаў нямецкія калегі з бібліятэкі Універсітэта Іагана Гутэнберга ў Майнцы (Германія) адзначаюць як асноўную тэндэнцыю, якая вядзе да адчувальных змяненняў. У прыватнасці, ва ўніверсітэцкай бібліятэцы Майнца значна скарацілася падпіска на папяровыя навуковыя часопісы. Больш за тое, тут плануецца і далей яе зводзіць да мінімуму або адмовіцца ад падпіскі на папяровыя часопісы ўвогуле. Гэта абумоўлена вельмі багатым кантэнтам, прадстаўленым у электронных рэсурсах, а таксама шырокімі пошукавымі і функцыянальнымі магчымасцямі, якімі валодаюць сучасныя электронныя платформы выдаўцоў і агрэгатараў электронных рэсурсаў, падзялілася досвед ад стажыроўкі Марына Рудакоўская, загадчык аддзела карпаратыўнага ўзаемадзеяння НББ. Нямецкія калегі лічаць, што такія змяненні дадуць значнае вызваленне плошчаў, якія можна выкарыстаць для іншых мэтаў. У гэтай бібліятэцы адсутнічаюць карткавыя каталогі і картатэкі (даведачна-пошукавы апарат — у электроннай форме).

БОЛЬШ АНЛАЙН-СЭРВІСАЎ

Важнае значэнне ў бібліятэчна-інфармацыйнай прасторы набываюць электронныя бібліятэкі і анлайн-рэсурсы. Нацыянальная (Каралеўская) бібліятэка Даніі прадстаўляе чытачам у карыстанне электронны лічбавы каталог *REX* — поўную базу даных для пошуку інфармацыі з магчымасцю заказаць анлайн неабходныя матэрыялы, карыстацца адаленым доступам, атрымаць анлайн-дапамогу бібліятэчных супрацоўнікаў. Так бібліятэчна-інфармацыйная прастора трансфармуецца з дапамогай анлайн-сэрвісаў і лічбавых бібліятэк для доступу да інфармацыі дыстанцыйна з любога пункта свету.

На партале НББ з 2018 года працавала сінхронная форма віртуальнага даведачнага абслугоўвання з выкарыстаннем чат-тэхналогіі: колькасць адаленых карыстальнікаў пастаянна расце, што вымагае новых форм атрымання даведак. Апошнім часам колькасць заказаў у НББ на розныя бібліятэчныя паслугі павялічылася ў 3,5 раза: у НББ звяртаюцца жыхары іншых рэгіёнаў і атрымліваюць поўны цыкл паслугі — ад заказу праз партал бібліятэкі да атрымання выніку на электронную пошту (створаны асобны відэаўрок па ўсіх спосабах і этапах анлайн-аплаты заказу, пры гэтым захаваліся аналагічныя бясплатныя паслугі: на партале, як і раней, працуюць тры ВВС, чат, іншыя формы інфармацыйна-бібліяграфічнага абслугоўвання). Удасканаліла віртуальнае абслугоўванне і функцыя прыёму электронных плацяжоў.

Такім чынам, у новым лічбавым свеце абстраецца неабходнасць вызначаць, ці гатовы бібліятэкар змяняцца, перавучацца, пераходзіць ад пасіўнай пазіцыі да актыўнай. Аднак паскараючы працэсы перапрацоўкі інфармацыі, лічаць футуролагі, камп'ютарныя тэхналогіі адмоўна ўздзейнічаюць на чалавечую свядомасць. У інфарматызацыі і глабалізацыі многія бачаць цэнтральную пагрозу для чалавецтва. Дзмітрый Ліхачоў у свой час прадказаў: «XXI стагоддзе будзе стагоддзем гуманітарных навук і гуманізму. У адваротным выпадку чалавецтва можа вырадзіцца ў гуманідаў, якія ўмеюць лічыць і карыстацца камп'ютарамі, але і духоўныя каштоўнасці можна будзе выказаць адным-двума словамі»...

Наталля СВЯТЛОВА